

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ปัจจุบันประชากรโลก ในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว เช่น ประเทศสมาชิกในยุโรป อเมริกาเหนือ ได้เข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (Population Reference Bureau, 2012) ขณะที่บางประเทศในเอเชีย เช่น ญี่ปุ่น ได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุด้วยเช่นกัน สำหรับประเทศไทยเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศต่างๆ ในกลุ่มอาเซียน มีประชากรผู้สูงอายุมากเป็นอันดับที่ 2 รองจากประเทศสิงคโปร์ (กฤตยา อาชวนิจกุล และ ปราโมทย์ ประสาทกุล (2556) การคาดการณ์แนวโน้มประชากรผู้สูงอายุในสังคมไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2553-2583 โดยจากร้อยละ 13.2 ในพ.ศ.2553 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 32.1 ในพ.ศ.2583 ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะผู้ที่มีอายุมากกว่า 80 ปี เพิ่มจากประมาณร้อยละ 12.7 หรือเกือบ 1 ใน 5 ของประชากรผู้สูงอายุทั้งหมด เป็นนำไปสู่การพึ่งพิง ทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ (การคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2553-2583) สำหรับในปี 2556 พบว่า ประชากรผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไป มีจำนวน 8,734,101 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 68.77 ของประชากรประเทศ จังหวัดที่มีผู้สูงอายุมากที่สุด 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดลำปาง (121.79%) จังหวัดลำพูน (116.48%) และจังหวัดแพร่ (116.47%) ตามลำดับ ส่วนในจังหวัดเชียงใหม่มีจำนวนประชากรผู้สูงอายุ จำนวนทั้งสิ้น จำนวน 269,755 คน (สำนักงานสถิติจังหวัดเชียงใหม่ 2558) ในเขตอำเภอไชยปราการมีประชากรผู้สูงอายุทั้งหมด 2,842 คน ในตำบลหนองบัว มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 12,951 คน ทั้งนี้เป็นประชากรสูงวัย 588 คน คิดเป็นร้อยละ 4.54 (ข้อมูล ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนตำบลหนองบัว , 2560) ประชากรผู้สูงอายุจะมีอัตราเพิ่มขึ้นทุกปี

การเพิ่มจำนวนของผู้สูงอายุ นอกจากจะส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างประชากรแล้ว ยังพบว่ามีปัญหาด้านสุขภาพหลายประการเนื่องจากผู้สูงอายุเป็นกลุ่มวัยที่มีความเปราะบางสูง เช่น การเกิดโรคเรื้อรังต่างๆ อาทิ โรคหลอดเลือดสมอง โรคเบาหวาน โรคความดัน โรคหัวใจ โรคกระดูกพรุน นอกจากนี้ผู้สูงอายุบางคนยังมีปัญหาสุขภาพจิต มีอาการภาวะซึมเศร้า ในขณะที่ปัญหาผู้สูงอายุในเขตภาคเหนือ พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่ มีภาวะการเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังเช่นเดียวกัน โดยมีอัตราสูงกว่าคนกลุ่มวัยอื่นๆ ถึงร้อยละ 50 (ศิริรัตน์ ปานอุทัย ,ลินจง โปธิบาล ,2552) ส่วนพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ผู้สูงอายุ มีปัญหาในหลายรูปแบบ สามารถจัดลำดับความสำคัญของปัญหาดังนี้ คือ การไม่สามารถเข้าถึงบริการสุขภาพและการรับเบี้ยยังชีพ รวมถึงกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุด้านต่าง ๆ ได้ ปัญหาสุขภาพกายและสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ การเข้าถึงบริการทางสาธารณสุข ปัญหาความยากจนและมีภาระต้องเลี้ยงดูลูกหลาน ปัญหาช่วยเหลือตนเองไม่ได้และสมควรได้รับความช่วยเหลือ เป็นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังไม่มีผู้ดูแล ปัญหาการเข้าถึงสิทธิตามกฎหมาย (สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดเชียงใหม่ , 2555) สอดคล้องกับข้อมูลในพื้นที่ตำบลหนองบัว อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ผู้สูงอายุมีปัญหาหลายประการ ได้แก่ ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาด้านทันตกรรม ปัญหาโรคเรื้อรัง ปัญหาสุขภาพจิต ปัญหาพฤติกรรมสุขภาพอนามัย โดยมี

ปัญหาที่สำคัญคือ ผู้สูงอายุในพื้นที่ยังขาดพลังการรวมกลุ่มและไม่มีเครือข่ายการดูแลสุขภาพที่เข้มแข็ง ในการดูแลและส่งเสริมพฤติกรรมสุขภาพของผู้สูงอายุ ทำให้กิจกรรมการพัฒนาสุขภาพของผู้สูงอายุในมิติต่างๆ ยังขาดความเข้มแข็ง โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน (เทศบาลตำบลหนองบัว ,2560)

จากสถานการณ์ประชากรผู้สูงอายุมีอัตราเพิ่มมากขึ้นในทุกพื้นที่ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการรองรับ เพื่อดูแล ให้ความช่วยเหลือ รวมถึงส่งเสริมสุขภาพ ของผู้สูงอายุให้มีสมรรถภาพทางร่างกายที่ดี สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในระดับต่างๆ ได้ ผ่านกิจกรรมที่สำคัญ คือ การป้องกันโรคในระดับปฐมภูมิ เป็นวิธีการป้องกันโรคโดยการส่งเสริมสุขภาพให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพที่ดีตามควรแก่อัตภาพ คงระยะเวลาที่มีสุขภาพดีโดยรวมให้ยาวนานที่สุดเท่าที่จะทำได้ด้วยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตั้งแต่วัยยังไม่มีโรค การป้องกันโรคในระดับทุติยภูมิ เป็นกลยุทธ์การป้องกันโรคที่เกิดขึ้นแล้ว แต่ป้องกันไม่ให้พยาธิสภาพรุนแรงขึ้น ด้วยการคัดกรองสุขภาพเป็นระยะเพื่อตรวจหาโรคและให้การดูแลรักษาโรคตั้งแต่วัยแรก และการป้องกันโรคในระดับตติยภูมิ เป็นกลยุทธ์การป้องกันภาวะแทรกซ้อน การป้องกันการเกิดโรคซ้ำ ตลอดจนการป้องกันความพิการภาวะทุพพลภาพระยะยาว (ศ.นพ.ประเสริฐ อัสสันตชัย, 2554) กิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพในกลุ่มผู้สูงอายุที่หลากหลายจะประสบผลสำเร็จได้ จะต้องสอดคล้องกับสภาพปัญหา ความต้องการของชุมชน ซึ่งต้องอาศัยต้นทุนทางสังคม ภาวศึความร่วมมือและการบริหารจัดการด้วยตนเองของชุมชน ดังข้อมูลที่แสดงถึงความสำเร็จของกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่ามีปัจจัยเชิงบวกที่เอื้อต่อการดำเนินงานผู้สูงอายุหลายปัจจัย เช่น สภาพสังคมซึ่งเน้น เรื่องการ ดูแลผู้สูงอายุ และให้ความสำคัญกับความกตัญญูรู้คุณ เครือข่ายด้านผู้สูงอายุที่เข้มแข็งและมีบทบาทเชิงสังคมเพิ่มมากขึ้น สภาพสังคมที่ยอมรับนับถือและเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุเป็นผู้นำในชุมชน (สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเชียงใหม่ ,2555) จะเห็นได้ว่า มีหลายกิจกรรมในการดูแลและส่งเสริมสุขภาพที่ประสบผลสำเร็จ ผ่านกระบวนการการสร้างเครือข่ายความเข้มแข็งทางสังคมของผู้สูงอายุ ดังนั้นจึงเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเครือข่ายของผู้สูงอายุ เป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริม สนับสนุนให้ผู้สูงอายุเกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางสุขภาพ กระตุ้นให้มีความสำนึกในบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพของตนเองในหลายด้าน รวมทั้งการพัฒนาทักษะชีวิตที่เหมาะสม ผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม บนพื้นฐานของต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งจะทำให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกสนุกสนาน เพลิดเพลิน มีความรู้สึกสบายใจ มองเห็นคุณค่าในตนเอง เกิดความรู้สึกต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของชุมชน โดยคาดหวังให้มีสุขภาพร่างกายสมบูรณ์ มีจิตใจที่เข้มแข็ง มีความสุขกับวิถีการดำเนินชีวิต สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้อย่างเหมาะสม กระบวนการพัฒนาเครือข่ายทางสุขภาพของผู้สูงอายุให้เกิดความเข้มแข็ง จึงเป็นการเปิดพื้นที่ทางสังคมให้กับผู้สูงอายุ ได้ทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันผ่าน เช่น กิจกรรมตามวัฒนธรรม ประเพณี การแสดงศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น ซึ่งทำให้ผู้สูงอายุ มีโอกาสพูดคุยกับคนวัยเดียวกัน ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และทำกิจกรรมร่วมกัน ทำให้ผู้สูงอายุคลายเหงา รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อสังคม ครอบครัว ชุมชน และเป็นเวทีให้ผู้สูงอายุได้รับการพัฒนาทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและปัญหาไปพร้อมๆ กัน ผ่านกิจกรรมต่างๆ ที่สมาชิกในชุมชนมองเห็นว่ามีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน

กิจกรรมศิลปะการแสดงและการต่อสู้ของล้านนา เป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมอีกประเภทหนึ่งที่ผู้สูงอายุ ต.หนองบัว อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ ระบุว่าภูมิปัญญาที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษ ผ่านท่วงท่า ลีลาและจังหวะประเภทต่างๆ ทำให้มีความรัก ความหวงแหนและรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมพฤติกรรมออกกำลังกายและการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุในชุมชนเพื่อให้เกิดเครือข่ายทางสุขภาพที่เข้มแข็ง ช่วยทำให้ผู้สูงอายุเกิดเวทีแลกเปลี่ยน เรียนรู้ที่จะนำกิจกรรมมาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมกิจกรรมการเคลื่อนไหวในชีวิตประจำวัน ทำให้รู้สึกมีความสุข สนุกสนาน ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การคิดวิเคราะห์ การคัดเลือก การวางแผนและการจัดหาทรัพยากร การดำเนินกิจกรรม การรับผลประโยชน์และการติดตามประเมินผล ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน เกิดความพึงพอใจในกิจกรรมที่เป็นนวัตกรรม ซึ่งสืบทอดมาจาก ภูมิปัญญาของชุมชนอย่างยาวนาน ทำให้เกิดความรู้สึกหวงแหน เห็นคุณค่าของกิจกรรม เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง อันจะนำไปสู่การมีเครือข่ายทางสุขภาพที่เข้มแข็ง การส่งเสริมการพฤติกรรมออกกำลังกายที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ ทำให้มีสุขภาพร่างกายและจิตใจที่ดี สามารถพึ่งพาตนเองทางสุขภาพได้อย่างยั่งยืน การศึกษาในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยจึงมีคำถามว่า การพัฒนานโยบายเครือข่ายความเข้มแข็งทางสุขภาพโดยการประยุกต์ศิลปะการแสดงและการต่อสู้ล้านนาและผลการดำเนินนโยบายของกลุ่มผู้สูงอายุ ตำบลหนองบัว อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ ควรเป็นอย่างไร

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการพัฒนานโยบายเครือข่ายความเข้มแข็งทางสุขภาพโดยการประยุกต์ศิลปะการแสดงและการต่อสู้ล้านนา ของกลุ่มผู้สูงอายุ ตำบลหนองบัว อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาผลการดำเนินงานการพัฒนานโยบายการพัฒนาเครือข่ายความเข้มแข็งทางสุขภาพโดยการประยุกต์ศิลปะการแสดงและการต่อสู้ล้านนาของกลุ่มผู้สูงอายุ ตำบลหนองบัว อำเภอไชยปราการ

3. ขอบเขตของการวิจัย

3.1 ขอบเขตด้านตัวแปร ได้แก่ ต้นแปรต้น คือ การมีส่วนร่วมของชุมชนและการประยุกต์ใช้กิจกรรมศิลปะการแสดงและการต่อสู้ล้านนา ตัวแปรตามคือ เครือข่ายผู้สูงอายุที่เข้มแข็งทางด้านสุขภาพ กิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพโดยผ่านการประยุกต์การแสดงและการต่อสู้ของล้านนา

3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษานี้จะศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนานโยบายเพื่อการพัฒนาเครือข่ายความเข้มแข็งทางสุขภาพของผู้สูงอายุ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนผ่านรูปแบบการจัดกิจกรรมศิลปะการแสดงและการต่อสู้ของล้านนา เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายผู้สูงอายุในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการส่งเสริมสุขภาพในมิติต่างๆ ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและปัญญา ซึ่งจะทำให้การพัฒนาสุขภาพของชุมชนในมิติต่าง ผ่านกิจกรรมของเครือข่ายเกิดความเข้มแข็ง เป็นการพัฒนาสุขภาพในกลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่อย่างยั่งยืน

3.3 ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ศึกษารั้งนี้ ได้แก่ ผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลหนองบัว อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ มีประชากรทั้งสิ้น 588 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ ได้แก่ ผู้สูงอายุที่เป็นแกนนำ จำนวนทั้งหมด 50 คน โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง

Inclusion Criteria

1. เป็นผู้สูงอายุที่มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง ช่วยเหลือตัวเองได้อย่างคล่องแคล่ว
2. เป็นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลหนองบัวตั้งแต่ 1 ปีขึ้นไป
3. สามารถสื่อสารเป็นภาษาไทยได้ มีบุคลิกภาพและเป็นผู้นำที่ดี
4. เป็นผู้ที่มีจิตอาสา ทำงานเพื่อชุมชน

Exclusion Criteria

1. ผู้สูงอายุที่มีปัญหาทางด้านสุขภาพและไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้

3.4 ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษานี้ ศึกษาในบริบทชุมชน ตำบลหนองบัว อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 13 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านเด่น หมู่ที่ 2 บ้านห้วยไผ่ หมู่ที่ 3 บ้านหนองบัว หมู่ที่ 4 บ้านทา หมู่ที่ 5 บ้านต้นโชค หมู่ที่ 6 บ้านสินชัย,บ้านสันติวนา,บ้านผาแดง หมู่ที่ 7 บ้านปง หมู่ที่ 8 บ้านปาง หมู่ที่ 9 บ้านป่าแดง หมู่ที่ 10 บ้านใหม่หนองบัว และหมู่ที่ 11 บ้านถ้ำผาผึ้ง

3.5 ขอบเขตด้านระยะเวลาที่ศึกษา

การศึกษานี้เริ่มต้นตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม 2560 ถึงวันที่ 30 มิถุนายน 2561

4. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผู้สูงอายุชุมชนต่างๆ ในเขตเทศบาลตำบลหนองบัว อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและมีการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง
2. ผู้สูงอายุชุมชนต่างๆ ในเขตเทศบาลตำบลหนองบัว อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ มีส่วนร่วมในการใช้ศิลปะแสดงและการต่อสู้ของล้านนาในการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพอย่างต่อเนื่อง
3. มีข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อการพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่มผู้สูงอายุ เพื่อนำเสนอต่อเทศบาลตำบลหนองบัว อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่

5. นิยามศัพท์

นโยบายการพัฒนาเครือข่าย หมายถึง รูปแบบและขั้นตอนของการดำเนินกิจกรรม เพื่อพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่ายด้านสุขภาพของกลุ่มผู้สูงอายุ ในตำบลหนองบัว อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ โดยการมีส่วนร่วมของแกนนำผู้สูงอายุ ภาควิชาที่เกี่ยวข้องในชุมชน นโยบายการพัฒนาความเข้มแข็ง ได้แก่ นโยบายทางด้านวัฒนธรรม นโยบายทางด้านสังคม นโยบายด้านเศรษฐกิจและนโยบายด้านสุขภาพ

ความเข้มแข็งทางสุขภาพ หมายถึง การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลหนองบัว อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ ก่อให้เกิดพลังความร่วมมือการช่วยเหลือ มีกิจกรรมการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพร่วมกัน เกิดกระบวนการการดูแลหรือการให้คำปรึกษาซึ่งกันและกัน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและการประยุกต์ใช้ในการสร้างเสริมสุขภาพ มีความภาคภูมิใจ สามารถขยายเครือข่ายการมีส่วนร่วมไปยังสมาชิกในชุมชนอื่น ๆ

ศิลปะการแสดงและการต่อสู้ล้านนา หมายถึง ท่วงท่า การฟ้อนรำของชาวล้านนา ซึ่งประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้ในเป็นศิลปะการต่อสู้ การแสดงในประเพณีต่างๆของชุมชน เป็นกิจกรรมนันทนาการและการออกกำลังกาย ซึ่งมีการฟ้อนหลายประเภท เช่น การฟ้อนสาวไหม การฟ้อนเล็บ การฟ้อนเจิง การฟ้อนมอญเซิง โดยใช้เครื่องดนตรีแสดงประกอบการฟ้อน